

Když „Etická výchova“ nemusí být etickou výchovou

Jindřich Šrajber

Dva roky je z rozhodnutí MŠMT pro základní vzdělávání - pro gymnázia je to již pět let - začleněna do Rámcového vzdělávacího programu (RVP) „Etická výchova“ jako nový doplňující obor. Oficiálně je závazně formulovaný i její obsah, který ovšem umožňuje jednotlivým školám značnou míru variability. Předmět není povinný. Nemusí být dokonce ani samostatným předmětem. Může se realizovat pouze formou průřezových témat v rámci ostatních k tomu vhodných vyučovaných předmětů.

Projekt „Etické výchovy“ má od prvopočátku (horlivé) zastánce¹ i odpůrce. Váže se k němu také jistá skepse, zda se naplní s ním spojená očekávání. Prozatímní zkušenost je nedostatečná a neprůkazná. Neposkytuje dosud relevantní údaje pro verifikaci hodnocení daného projektu.² Za dané situace je však možné a zároveň žádoucí kriticky analyzovat obsahovou stránku předmětu „Etické výchovy“, v ní vytýčené cíle a prezentovaný smysl, a to v kontextu s tím spojených otázek a souvislostí. Především je třeba reflektovat, nakolik je to jen možné, současnou úroveň morálního vědomí jednotlivce a v návaznosti na to, i morální klima ve škole a společnosti. Je třeba vnímat proměnu etického paradigmatu. Měli bychom se mimo jiné ptát, zda je etická výchova skutečně etickou výchovou a zda má své opodstatnění v rámci školní výchovy?

1. Výchozí situace - potřeba či nutnost „Etické výchovy“?

Jeden z hlavních a nejčastěji uváděných důvodů pro zavedení předmětu „Etická výchova“ do českých škol je skutečnost, že se tím posílí oslabený výchovný aspekt školy a podpoří mravní kultivace žáků. Vychází se přitom z přesvědčení, že škola nemá jen vzdělávat (jednostranně se zaměřovat na fakta a předávání informací), ale i vychovávat, zvláště pokud v tomto ohledu selhává rodina. Hovoří se dokonce o zásadním až fatálním významu etické výchovy vzhledem

¹ Mezi hlavní iniciátory zavedení předmětu „Etické výchovy“ do českých škol patří občanské sdružení „Etické fórum“.

² K dispozici jsou prozatím jen závěry evaluace efektů etické výchovy ve slovenských školách, která se zde praktikuje již od devadesátých let, a dílčí zkušenosti z jednotlivých českých škol. Slovenské zkušenosti s EV jsou veskrze pozitivní: 1) Většinově se posílila u žáků důvěra k učiteli etické výchovy a větší ochota svěřit se mu se svými problémy. 2) V rámci hodin EV se zvýšila kázeň žáků (nižší procento hádek a sporů) 3) Žáci se naučili akceptovat i méně přitažlivé nebo zanedbané spolužáky. 4) Díky EV se podařilo vyřešit několik složitých výchovných případů. Srov. © Proč etická výchova? – Etická výchova (on-line), dostupné na: <http://www.etickavychova.cz/proc-eticka-vychova.html>, aktualizace 2010, citováno 16.04.2012. Uváděné efekty však ještě nemusí dostatečně vypovídat o požadované mravní úrovni dotčených žáků.

k budoucnosti společností³ a samotné školy. Právě jejich stav - zhoršené a místy až neúnosné školní klima (zvláště oslabená pozice vyučujícího vůči žákovi, problém šikany, kyberšikany, drog) - (četnost rozvodů a s tím spojená problematická výchova dětí; rodiče, kteří vedou děti k negativnímu chování aj.) - činí prý zavedení etické výchovy do škol akutní a nutnou potřebou.⁴

K základnímu přesvědčení filosofické a náboženské (křesťanské) tradice patří, že člověk je mravní bytost. Je schopen rozpoznat dobro a zlo, uvědomovat si mravní povinnost, jednat ve svobodě a odpovědnosti, vnímat sebe i druhé v kategorii lidství a osobité důstojnosti. Tyto základní etické předpoklady se zdají být v současnosti „zastřeny“ a upozaděny. Fakticky jsme svědky ztráty zřejmosti etiky a morálky.⁵ Gilles Lipovetsky hovoří o soumraku povinnosti, o bezbolestné etice nových demokratických časů, o postmoralistní etice, o „etice třetího typu.“ Poukazuje tím na skutečnost, že se v porovnání s dřívějšími dominantními formacemi etického paradigmatu, tradiční náboženské a sekularizované laické etiky,⁶ vytrácí smysl pro mravní povinnost a ochota k oběti a sebeodříkání. Toto paradigma doprovází, jak dále zdůrazňuje, relativizace mravních požadavků. V postmoralistní kultuře dominují subjektivní práva suverénního jedince, právo na blahobyt, na soukromé a hmotné štěstí. Úcta k lidství ve vlastní osobě již není jasným a přesným přikázáním praktického rozumu.⁷

S odkazem na Gillese Lipovetskyho je možné dále tvrdit, že v řadě oblastí společenského života podporuje postmoralistní etika obecně rozšířený individualismus, rozkládá základní struktury (rodinu) a oslabuje kontrolu člověka nad sebou samým. Za její slabou individuálně etickou motivací, ochablým vědomím mravní povinnosti a odpovědnosti se zdá být pojetí mravnosti, která se mnohdy chápe - možná snad hlavně i vlivem médií, která plánovitě rozmazávají kategorie dobra a zla a oslabují schopnost člověka samostatně a kriticky myslet - jako věc soukromých, intimních pocitů. Nejen, že je často neumí dotýčný sobě ani druhým artikulovat a zdůvodnit. Není pro něho ani snadné rozumět etickým pojmům a zdůrazňovaným hodnotám, alespoň ne v tom smyslu, že mají také nějakou konkrétní souvislost s jeho osobním životem a angažovaností.⁸

Nedá se ovšem říci, že nová podoba etického paradigmatu se sebou přináší dezintegraci morálních hodnot. Etika je dosud jedním z prvořadých témat společenských debat. V důsledku prosazované autonomie jednotlivce a tím rozpadu společenské shody v morálních záležitostech

³ Srov. © Markéta GRULICHOVÁ, Etická výchova – další horký brambor našeho školství. Týdeník školství 25/2009 (on-line), dostupné na: <http://www.tydenik-skolstvi.cz/archiv-cisel/2009/25/eticka-vychova-dalsi-horky-brambor-naseho-skolstvi/>, aktualizace 2009, citováno 21.05.2012.

⁴ Srov. k tomu např. © Etická výchova – ano či ne? Prof. PhDr. Petr PÍTHA (on-line), dostupné na: http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/MR_vystoupeni_profPitha.doc, aktualizace 16.06.2009, citováno 19.04.2012. Třebaže se nedá o mnohdy neutěšené situaci ve škole a společnosti pochybovat, nemusí to, domnívám se, ještě automaticky legitimizovat výše zmiňovaný projekt. Nemůže být považován za dostatečné či jediné možné řešení nastalého problému.

⁵ Srov. Josef RATZINGER, *Naděje pro Evropu?* Církev a svět. Stav – diagnózy - prognózy. Praha: Scriptum, 1993, s. 16n.

⁶ Centrem náboženské morálky je Bůh. Centrem sekularizované laické etiky, kterou lze orientačně vymezit začátkem osvěcenství až polovinou 20. stol., je teocentrické pojetí absolutní povinnosti nahrazeno náboženstvím laické bezpodmínečné povinnosti vůči sobě, druhým a kolektivu. Základem je u ní univerzalistická etika, etika lidských práv.

⁷ Srov. Gilles LIPOVETSKY, *Soumrak povinnosti*. Bezbolestná etika nových demokratických časů. Praha: Prostor, 1999.

⁸ Srov. Gilles LIPOVETSKY, *Soumrak povinnosti*, s. 57. Srov. k tomu také Vladimír VOGELTANZ, *Co s doktorem*. Cesta etikoterapie. Olomouc: Nakladatelství Fontána, 1997, s. 101n. Jan SOKOL, Proč potřebujeme etickou výchovu? *Texty Christian College*, 2010, roč. 2, č. 2, s. 3.

se však zužuje jen do podoby etického minimalismu spojeného se společenskou poptávkou „po přesných limitech, vymezené zodpovědnosti a přísných zákonech, schopných zajistit práva každého jednotlivce.“⁹ Současná etika chce být etikou bez sebemrzačení, zatěžujících závazků a bezpodmínečné povinnosti. Jejím cílem je duch odpovědnosti. Vede to však ve výsledku jen k povrchnosti v individuálních postojích. Na programu jsou nekonečné diskuse o právech jedince, jejich rozsahu a konkrétní aplikaci.¹⁰

Jednotlivec je však přeci jen, zdá se, podněcován k trvalému úsilí o sebekontrolu a dohled nad vlastním já. Nejedná se však o tradiční výzvu k ideálnímu ovládnutí vlastních vášní, nýbrž o co nejlepší využití možností. Kultura štěstí, tělesné krásy a požitku mobilizuje člověka k práci a k úsilí o kvalitní život a zdraví. Rozpoutává v něm dynamiku zvýšených nároků na to, jak být a jak se jevit.¹¹ Pokud jim nedostojí, potýká se, zdá se, víc s úzkostí, depresí, stresem, pocitem prázdnoty a bezsmyslnosti života, s projevy agrese a destruktivního chování než s výčitkami svědomí. Dá se říct, že vědomí mravní viny se zužuje na pouhé vnímání přestoupení požadavků zákona¹² nebo se transformuje do pouhého pocitu provinění ze selhání ve smyslu nevyužitých příležitostí či nenaplněných požadavků a očekávání, která na jedince kladou vrstevníci, móda, prosazovaný životní styl, společensky ospravedlnitelný výkon aj..¹³

Poznatky o proměnách morálního vědomí jednotlivce, především oslabení jeho mravní identity a charakteru a s tím spojené a mnohdy každodenně zakoušené fatální důsledky projevující se v osobním a společenském životě, přináší exaktní vědy, zvláště psychologie a sociologie. Nabízí i postupy, které mají posílit pozitivní vývoj (např. správný rozvoj charakteru) a eliminovat negativní jevy (např. agrese). Patří mezi ně i výchova k prosociálnosti, která je v základu námi reflektované etické výchovy zaváděné do českých škol. Je však nutné zdůraznit, že otázky po mravní identitě člověka a rozvoji jeho charakteru nelze řešit bez etických otázek po správnosti života. Není možné zaměňovat etiku za terapii. Zavádět ji do slepé uličky pouhého psychologizování.

2. Projekt „Etické výchovy“

MŠMT, zastánci a propagátoři zavedení etické výchovy do škol, otevřeně hovoří o tom, že etická výchova představuje „čistě praktický pedagogicko-psychologický nástroj, jak u dětí vytvářet pozitivní sociální návyky.“¹⁴ Autoři obsahů vzdělávacích plánů EV se na psychologická východiska přímo odvolávají.¹⁵ Vychází z projektu výchovy k prosociálnosti Španěla Roberto Roche Olivara, který ho koncipoval ve druhé polovině 20. stol. na základě psychologických výzkumu, které ukázaly, že rozhodující faktor pro správný rozvoj charakteru je prosociálnost. Tento projekt byl Ladislavem Lenzem rozšířen o aplikační témata a metodiku, upraven pro

⁹ Gilles LIPOVETSKY, *Soumrak povinnosti*, s. 57.

¹⁰ Srov. tamtéž, s. 57. 156n.

¹¹ Srov. tamtéž, s. 64n.

¹² K fenoménu poklesu vědomí viny srov. Jindřich ŠRAJER, Pokles vědomí viny a hříchu - perspektivy teologické etiky, *Studia Theologica* 2/2009, s. 61-68.

¹³ Srov. Gilles LIPOVETSKY, *Soumrak povinnosti*, s. 64-66.

¹⁴ Jde o slova bývalé ministryně školství Miroslavy Kopíkové, při představování jí schváleného opatření na zavedení projektu „Etické výchovy“ do škol. © Doplnující vzdělávací obor v RVP ZV (informace z MŠMT) (online) dostupné na: <http://www.etickavychova.info/book/export/html/3>, aktualizováno 22.12.2009, citováno 21.05. 2012.

¹⁵ Srov. © Pavel MOTYČKA, Ještě jednou etická výchova aneb pokus o vyvrácení mýtů, Učitel'ské noviny (UN) 10/2009 (on-line), dostupné na: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=1697&PHPSESSID=0f25f5ca140cecb2f5e2a53fa17d088d>, aktualizace 2009, citováno 21.05.2012.

mentalitu a společensko-kulturní podmínky Slovenska a následně také pro potřeby ČR. Vedle uvedených úprav a doplnění se změnil i jeho název. Původní, a ve Španělsku a v zemích Latinské Ameriky dosud užívaný, název „Výchova k prosociálnosti“ je nahrazen názvem „Etická výchova.“

Prosociálnost jako cíl vzdělávacího oboru „Etická výchova“ vyplývá z jeho charakteristiky. Etická výchova má žáka vést především k navázání a udržování uspokojivých vztahů, k vytvoření si pravdivé představy o sobě samém, k tvořivému řešení každodenních problémů, k formulaci svých názorů a postojů na základě vlastního úsudku s využitím poznatků z diskuze s druhými, ke kritickému vnímání vlivu vzorů při vytváření vlastního světonázoru, k pochopení základních enviromentálních a ekologických problémů a souvislostí moderního světa. A rozvíjet u něho sociální dovednosti, které jsou zaměřeny nejen na vlastní prospěch, ale také na prospěch jiných lidí a celé společnosti, na samostatné pozorování s následným kritickým posouzením a vyvozením závěrů pro praktický život, samostatnost při hledání vhodných způsobů řešení problémů, správné způsoby komunikace, respekt k hodnotám, názorům a přesvědčení jiných lidí, pozitivní představu o sobě samém a schopnost účinné spolupráce.

V projektu „Etické výchovy“ jde především o komunikačně orientovanou výchovu k prosociálnosti, o schopnost konat dobro pro druhého člověka bez očekávání odměny nebo protislužby. Etická výchova má, především zážitkovou metodou, zprostředkovat vlastnosti a schopnosti potřebné pro život ve společenství. Mezi témata patří mezilidské vztahy a komunikace, pozitivní hodnocení druhých, kreativita a iniciativa, komunikace citů, interpersonální a sociální empatie, asertivita, prosociální chování v osobních vztazích a ve veřejném životě, spolupráce, přátelství aj..

Srovnávací obsahová analýza navíc ukázala, že etická výchova se z 80 % překrývá s dosavadním - v rámcových vzdělávacích programech (RVP) obsaženým - průřezovým tématem osobnostní a sociální výchovy. Etická výchova prý však představuje systematičtější¹⁶ působení školy v oblasti etiky. Vzdálenou snahou je, aby etická výchova měla v rámci RVP nadřazené postavení. Měla by být základem pro utváření charakteru osobnosti dětí a měla by prostupovat celou školou.¹⁷

3. Zhodnocení projektu „Etická výchova“ – problémy, východiska, řešení

Při kritickém hodnocení obsahu předmětu „Etická výchova“ je třeba ze všeho nejdříve upozornit na rozpor mezi názvem předmětu a jeho obsahem. Nelze ho překrýt tvrzením, že nezáleží na tom, jak předmět nazveme, ale co dokáže naplnit.¹⁸ Přinejmenším je zde jedna důležitá souvislost, která to nedovoluje. Moderní liberální společnosti se ve zvýšené míře potýkají s obsahovým vyprázdňením pojmů. Příliš mnoho slov se zprofanovalo, nakládá se s nimi svévolně. Ohrožuje to především vzájemné porozumění, důvěru a komunikaci - ta je mimochodem stěžejním bodem výše zmiňovaného projektu. Nedokážeme-li se shodnout na pojmech, důležitých instrumentech výchovy, a nebudeme-li ctít jejich obsahovou a věcnou správnost, je jen malá pravděpodobnost, že se nám podaří dosáhnout vytčených cílů. Kultura

¹⁶ Ve skutečnosti se nejedná, domnívám se, o systematičtější, nýbrž pouze o soustředěnější působení školy na žáka či studenta v oblasti etické výchovy.

¹⁷ Srov. © Jitka GOBYOVA, Co s etickou výchovou? (on-line), dostupné na: <http://www.ucitelske-listy.cz/2009/07/jitka-gobyova-co-s-etickou-vychovou.html>, aktualizace 22.06. 2009, citováno 21. 05. 2012. Srov. také MOTYČKA, Pavel. Etická výchova ve školách-Projekt 2010, *Texty 02/2010*, Christian College. Sdružení pro založení křesťanské univerzity, o.s, s. 17.

¹⁸ Srov. © Potřebujeme etickou výchovu? Učitelské noviny (UN) 6/2009 (on-line), dostupné na: <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=1625&PHPSESSID=8f819ad3035fe727e0c74ff3cb8bc6f7>, aktualizace 2009, citováno 21.05.2012.

jazyka a respekt k tradičnímu obsahu užívaných pojmů předznamenává a také vyjadřuje úctu k hodnotám. Za situace, kdy se pro mnohé mravnost stává záležitostí subjektivně prožívaného a stěží artikulovaného citu. Kdy jsou pro ně pojmy, jako etika, spravedlnost, čest, poctivost, svědomí aj. málo srozumitelné, anebo jsou ve svém obsahu prostřednictvím médií či preferovanými osobními zájmy a prospěchem karikované. Není ku prospěchu věci vnášet do již nastalého pojmového a hodnotového chaosu a zmatku další nepřesnost.

Domnívám se, že „Etickou výchovu“, jak je koncipována, není možné považovat za etickou výchovu. Především proto, že její základ není filosofický, nýbrž psychologický. Cílem je prosociální osobnost, nikoliv mravně vyspělý jedinec. Důraz na rozvoj charakteru jedince, založený na osvojování si stálých pozitivních psychických vlastností určujících jeho chování a jednání a na praktickém nácviku sociálních dovedností jsou toho důkazem. Neoperuje se zde s kategoriemi dobra a zla. Pouze se zdůrazňuje empatie, asertivita, pozitivní hodnocení sebe sama, sebedůvěra, společensky očekávané a akceptované slušné chování aj. Bavíme-li se však o výchově či formaci morálně vyspělého jedince, máme co do činění s výchovou svědomí. Ta musí zahrnovat celého člověka. Jeho podoba není jen výsledkem vnějších vlivů, ale především vnitřních snah. Nestačí, aby si žáci či studenti v rámci etické výchovy pouze osvojovali na základě zážitku a zkušenosti postoje, které se od nich vyžadují. Měli by si být také vědomi hodnot, které jsou ve hře. Podstatou morálnosti je jednat na základě vlastního přesvědčení. Teprve vědomí kategoričnosti mravního požadavku a jednání podle něho je projevem a zhodnocením vlastní důstojnosti. Výchova svědomí vyžaduje kultivaci rozumu, vůle, citu a dalších lidských mohutností, stejně jako učení o normách a příkázáních či hodnotovou argumentaci.

Výše formulované námitky vůči projektu „Etické výchovy“ nezpochybňuje ani skutečnost, že jsou do něho zahrnuta i etická aplikační témata a reflexe vlastního jednání. Je to jen bohužel další z důkazů nezodpovědného nakládání s pojmy a možná snad i nepochopení dané problematiky. Nelze hovořit o etice, pokud je apriori odmítán či zpochybňován její filosofický základ. Podle Pavla Motyčky, jednoho z hlavních protagonistů a spoluautorů „Etické výchovy“, nemůže být prý etická výchova jen planým filozofováním, kdy se bude dětem vykládat, jak se mají chovat.¹⁹ Její náplní nemohou být ani filozofické rozhovory nad etickými problémy.²⁰ Odhlédneme-li od samotné vnitřní rozporuplnosti těchto výroků, lze je pochopit, pokud je formuluje pedagog, který má praktickou zkušenost s dopady výuky na žáky a opírá se přitom o teorie rozvoje mravního usuzování (J. Piageta, L. Kohlberga aj.). Nicméně to neopravňuje k tomu, aby se zde spolu s metodou odmítal i obsah. Jakému nebezpečí se vystavujeme, pregnantně formuluje Petr Piřha, který říká: „Etická výchova by se měla jmenovat výchova prosociální, protože vytváří vlastnosti a schopnosti nutné pro život ve společenství. (...) Nemůže ovšem nahradit ono zásadní formování, které označujeme slovem imprinting. Zůstane nutně něčím poněkud knižním, neprožitým, ale naučeným. Bude vždy v nebezpečí technologického behaviorismu, protože může vést k tomu, jak se chovat, ale nemůže založit skutečnou lásku a obětavost.“²¹

Z věcného hlediska je správné a korektní považovat projekt „Etické výchovy“ pouze za výchovu prosociální. A jako takovou ji také označovat. Tím, že připravuje žáky či studenty k účasti na sociálním životě a vybavuje je nezbytnými a vhodnými prostředky k tomu, aby se mohli účinně zapojit do různých skupin lidské společnosti, byli přístupni k dialogu s druhými a ochotně

¹⁹ Srov. Pavel MOTYČKA, Etická výchova ve školách – Projekt 2010, *TEXTY 02/2010*, s. 17.

²⁰ Srov. © Pavel MOTYČKA, Patří etická výchova do českých škol? Rodina a škola 5/2007 (on-line), dostupné na: <http://www.etickeforumcr.cz/media/clanky/patri-eticka-vychova-do-ceskych-skol>, aktualizováno 2007, citováno 21.05.2012.

²¹ © Etická výchova – ano či ne? Prof. PhDr. Petr PIŘHA (on-line).

spolupracovali na uskutečňování společného dobra, doplňuje, či v mnohých případech supluje, oblast výchovy, kterou by měly děti získat doma v rodinách, dříve než vstoupí do školních zařízení. Z tohoto hlediska nelze proti takovéto výchově ve školách obecně nic namítat. Pouze ji přivítat. Protože však tato výchova nenaplní právo dětí, aby byly podněcovány k tomu, aby mravní hodnoty posuzovaly podle správného svědomí, osobně je přijaly a k nim přilnuly,²² nejde o výchovu etickou.

Vyslovená přesvědčení na adresu „Etické výchovy“ lze doložit i na jednoduchém srovnání etické a sexuální výchovy. Sexuální výchova, na rozdíl od prve jmenované, přes opakované snahy MŠMT, není do českých škol dosud zavedena. Mnozí zastánci etické výchovy jsou vyhraněnými odpůrci sexuální výchovy. V obou případech přitom zaznívá stejný argument ve prospěch jejich zařazení do školních osnov. Je jím obecně sdílená znepokojivá situace na poli morálky a prožívané sexuality.

Hlavní námitka vůči dosud předkládaným konceptům sexuální výchovy je ta, že se v nich sexualita redukuje na čistě biologickou záležitost. Nabízí se v ní více méně jen technická instruktáž o bezpečném sexu, jak se chránit před nechtěným těhotenstvím či nebezpečím nákazy apod. Nepočítá se zde vůbec s možností, že by byl člověk ještě schopen sebeovládání a zodpovědného prožívání sexuality. Zavádět do škol takovéto redukované pojetí sexuality, které nedoceňuje její hluboké souvislosti, především to, že se týká nejvnitřnějšího jádra lidské osoby a je součástí interpersonálního láskyplného vztahu, mnozí považují nejen za nevhodné, nýbrž i za škodlivé. V tomto kontextu se zdůrazňuje především výchovná role rodiny, která by měla umět zprostředkovat plnohodnotnou sexuální výchovu.

Oprávněné námitky k předkládaným konceptům sexuální výchovy mají svou relevanci i vůči zaváděnému konceptu etické výchovy do českých škol. Jejím problémem je již zmíněné nebezpečí technologického behaviorismu. Spočívá v tom, že se žákům a studentům nabízí jen praktický nácvik určitých postojů a dovedností, mimo jiné s cílem umenšovat u nich míru agresivity a jiných negativních jevů (např. šikany), aniž by se v nich posilovala možnost vlastního utváření osobních postojů na základě zvnitřněných hodnot a dispozice ke konání dobra s možností vydávat ze sebe to nejlepší. Škola tak sice vychovává prosociální a sociálně citlivé osobnosti, avšak hodnotově neukotvené, nepřesvědčivé, a tím snadno manipulovatelné. V krajním případě může docházet i k tomu, že se u absolventů tak zvané etické výchovy zvýší „imunita“ vůči etice a etickým požadavkům. Především snad proto, že mohou být z jejich strany mylně považovány za již natolik „osvojené“, že tím pádem nezajímavé a nepotřebné.²³ Pokud se u žáků a studentů zakoření přesvědčení, že etika je jen prosociální chování, představuje to do budoucna nemalý problém.

V neposlední řadě je třeba si uvědomit, že o úspěchu či neúspěchu „Etické výchovy“ rozhodují především vyučující. Přesto, že je v praxi nemálo dobrých kantorů, kteří jsou pro žáky

²² Srov. k tomu Dokumenty II. vatikánského koncilu, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. Deklarace o křesťanské výchově *Gravissimum educationis*, čl. 1.

²³ Může se jednat o obdobu negativního dopadu institucionálně prosazované náboženské výchovy ve školách, jak je tomu dosud v západních zemích, konkrétně v Rakousku, jak jsem měl možnost osobně poznat, která ve svém důsledku produkuje formalismus víry. Vytváří u jejich absolventů mylné přesvědčení, že jsou ve víře dostatečně vzdělaní a nepotřebují ji dále rozvíjet, natož praktikovat. Podobně je zde možné zmínit polskou zkušenost, kterou popisuje Jan Pastwa, polský velvyslanec v České republice. Hovoří o rostoucím fenoménu averze či vzpoury vůči církvi, kterou dává do souvislosti s povinnou výukou náboženství ve školách. Domnívá se, že vše, co je povinnost, navíc spojená se školou, vyvolává u části dětí a mládeže negativní vztah, který přetrvává do dospělosti. Srov. *Katolický týdeník* 26/2012, s. 12.

a studenty odbornou i mravní autoritou, celkově je jich pro garanci etické výchovy nedostatek. Na zvýšení jejich počtu a kvality je třeba systematicky pracovat. Stranou by přitom neměly zůstat výše zmiňované kritické připomínky. Jejich zohlednění by mohlo napomoci tomu, aby si škola uvědomila svou roli ve výchově a kompetentně ji naplňovala.

Závěr

V čem spočívá kompetence školy ve výchově, mohou nakonec ukázat i souhrnné odpovědi na dříve formulované otázky, které zahrnují i některá možná konkrétní řešení problému.

Dá se říct, že „Etická výchova“ není ve své současné podobě tím, za co je obecně považována a označována. Etická výchova nutně předpokládá hodnotové ukotvení. Škola, jako vzdělávací instituce, ve světonázorově neutrálním svobodném demokratickém státě nemůže tento předpoklad naplnit, aniž by se nedostávala do rozporu se svým statutem. Prosociální výchova, která u dětí vytváří především pozitivní sociální návyky, není pro ni v tomto ohledu problémem. Je pro ni naopak jedním z možných a důležitých instrumentů výchovy. Nadto by ale měla škola žákům a studentům, aniž by se čímkoli „proviňovala“, zprostředkovat základní filosofické, teologické a náboženské obsahy a podporovat u nich filosofické myšlení, logickou argumentaci a hodnotové rozlišování. Prakticky by šlo o to, že prosociální výchova by mohla spolu s tématy osobnostní a sociální výchovy prostupovat všechny stupně základního a středoškolského vzdělávání. Nadto by měli mít žáci na druhém stupni ZŠ a studenti na středních školách možnost, resp. povinnost, absolvovat klasifikovaný předmět etiky a religionistiky. Náboženská a etická výchova by naopak měly být předměty výběrovými a neklasifikovanými. Tato praxe by plně respektovala privilegované právo rodičů na výchovu svých dětí – rovněž tak svobodu rozhodování mladého člověka, která je v tomto ohledu nesmírně důležitá²⁴ - a vhodně by je v jejich úkolu a odpovědnosti podporovala a doplňovala.

Neutěšená situace na poli etiky a morálky a snahy o zlepšení této situace by neměly nakonec pozornost zainteresovaných směřovat jen na školu. Stejná pozornost by se měla věnovat i mimoškolním výchovným zařízením volnočasového typu. Tyto se totiž, na rozdíl od státních škol, mohou explicitně hlásit k ideovým východiskům (např. křesťanství) a realizovat je ve výchově. Jejich nabídka může v nemalém měřítku pokrývat potřeby rodičů, resp. jejich dětí a mladých lidí a zprostředkovat jim tolik požadovanou, hodnotově ukotvenou etickou výchovu.

Když „Etická výchova“ nemusí být etickou výchovou

Abstrakt: Článek se věnuje otázkám zda „Etická výchova“, která byla z rozhodnutí MŠMT pro základní vzdělávání začleněna do Rámcového vzdělávacího programu (RVP), jako nový doplňující obor, je skutečně etickou výchovou. A zda má své opodstatnění v rámci školní výchovy. Článek kriticky hodnotí obsahovou stránku tohoto projektu a jeho cíle. Poukazuje přitom na podstatu etiky a současnou podobu etického paradigmatu. Specifikuje kompetenci školy v oblasti výchovy a nabízí konkrétní řešení problému.

Klíčová slova: Etická výchova, etika, prosociálnost, etické paradigma, škola, prosociální výchova

²⁴ Viz poznámka č. 23.

When „Moral Education“ may not be ethical education

Abstract: This article deals with the questions if the subject „ethical education“ (subject, which The Ministry of Education, Youth and Sports included in the Framework Education Programme as a new additional field) is really an ethical education? And whether „ethical education“ can be justified in the context of school education? The article critically evaluates the content of this project and its goals. In this context deals with the nature of ethics and the current ethical paradigm. Also specifies a school competence in the area of education and offer concrete solutions to the problem.

Keywords: Ethical education, Prosocial, Ethic paradigma, school, Prosocial education